

Shevchenko, 2005 – Statut Ukrayinskogo kulturologichnogo klubu // Kyivska vesna / Uporyad. i red. O. Shevchenko. – K.: Vyd-vo im. O. Teligy, 2005.
Tkachuk, 2009 – Ukrayinska Gelsinska Spilka (1988-1990 rr.) u svitlynax i dokumentax : fotoalbom / Uporyad. O. Tkachuk – Kyiv : Smoloskyp, 2009 . – 223 s.

Надійшла до друку 3.07.2014.

УДК 323.25:316.422](477)

Ігор Лисак

ПРОБЛЕМА НЕНАСИЛЛЯ У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ

У статті розглядається питання ненасилля у соціально-політичній сфері. Сучасні процеси соціально-політичних змін відбуваються в контексті загальноцивілізаційних трансформацій, зумовлених глобалізаційними процесами, широким розповсюдженням сучасних засобів інформації та комунікації, суттєвим розширенням можливостей і потреб в індивідуальному, особистісному розвитку людини, якій притаманна ідея ненасилля. Ці чинники обумовлюють, з одного боку, розвиток незалежності та демократії в Україні, її національне відродження, а з другого – модернізацію та гуманізацію сучасної соціально-політичної системи загалом. Важливе місце в цьому складному та багатогранному процесі належить боротьбі за мир, розвитку ненасилля та прагнення до мирного врегулювання існуючих соціально-політичних конфліктів. Охарактеризовано основні положення концепції ненасилля, що визнає необхідність, доцільність та виправдання відмови від застосування насилля.

Ключові слова: ненасилля у соціально-політичній сфері, концепція ненасилля, соціальна справедливість, пацифізм, мир.

В статье рассматривается вопрос ненасилия в социально-политической сфере. Современные процессы социально-политических изменений происходят в контексте общецивилизационных трансформаций, обусловленных глобализационными процессами, широким распространением современных средств информации и коммуникации, существенным расширением возможностей и потребностей в индивидуальном, личностном развитии человека, которому присуща идея ненасилия. Эти факторы обуславливают, с одной стороны, развитие независимости и демократии в Украине, ее национальное возрождение, а с другой – модернизацию и гуманизацию современной социально-политической системы в целом. Важное место в этом сложном и многогранном процессе принадлежит борьбе за мир, развития ненасилия и стремление к мирному урегулированию существующих социально-политических конфликтов. Охарактеризовано основные положения концепции ненасилия, признающей необходимость, целесообразность и оправдание отказа от применения насилия.

Ключевые слова: ненасилие в социально-политической сфере, концепция ненасилия, социальная справедливость, пацифизм, мир.

The article deals with the problems of non-violence in sociopolitical sphere. Modern processes of sociopolitical changes occur in the context of the general civilizational transformations, caused by globalization processes, widespread modern media and communication, significant expansion opportunities and needs in an individual and personal development, which is inherent in the idea of non-violence. These factors explains, on the one hand, the development of independence and democracy in Ukraine, its national revival, and on the other hand, modernization and humanization of the modern socio-political system in general. An important place in this complicated and multifaceted process belongs struggle for peace, development of non-violence and the desire for a peaceful settlement of the existing socio-political conflicts. Determined, that the practical activities in direction rejection of use of non-violence engage pacifist movements and groups whose work is aimed to solve the large number of problems in society - political, social, economic, ethical, religious, practical etc. During research established the importance of humanistic aspect of a culture of peace, strengthening a culture of peace in collaboration with the ideas of democracy. Formation a culture of peace should be based on the preservation of cultural diversity, encouraging pluralism and dialogue of world Cultures as a force for

change in the development of human consciousness and a means of exchange experience conflict-free development society. Herewith a significant role in the socio-political sphere play national and regional programs culture of peace – coordination action in the field of education, culture, communications, humanities, youth and women's programs and others. Therefore, the modern processes of social-political changes taking place in the context of general-civilizational transformations caused by globalization processes, the dissemination modern tools information and communication, significant expansion opportunities and needs in individual, personal development person.

Key words: *non-violence in the socio-political sphere, the concept of non-violence, social justice, pacifism, peace.*

Постановка проблеми дослідження. На сьогоднішній день надзвичайно розгорнутого наукового обґрунтування вимагає перспектива розвитку такої європейської держави, в якій людина, яка є більш відповідальною перед своїм призначенням і державою та водночас вільна, самостійна і зобов'язана, є вищим сенсом і сутністю, абсолютною цінністю для українського суспільства. Така «людина вірна собі, коли погоджується на діалог і творчий динамізм. Вона зраджує себе, зраджує творчий геній Європи, коли поступається спокусі зліквідувати один з термінів конфлікту, або ж намагається замкнутися у своїх особливостях, нації, партії чи ідеології або ж коли хоче всім нав'язати їх» [Гриценко, 2006: с. 59].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що вчені та громадсько-політичні діячі (М. Ганді У. Еджертон, А. Гусейнов, А. Швейцер, Г. Шарп, а також М.-Л. Кінг, Г.-Д. Торо, Л. Толстой, Е. Фромм та ін.) розглядали різні аспекти проблеми ненасилля (проблема миру, пацифізму, теорія і практика громадянської непокорі, філософія ненасилля та її практичне втілення як прояв людинолюбства й поваги до людини і її життя та ін.).

Ідею демократичного врядування в українській суспільно-політичній думці розглядали П. Орлик, Г. Сковорода, М. Костомаров, М. Драгоманов, І. Франко та ін. Здійснюючи філософський аналіз проблеми насилля та ідеї ненасилля як філософії, сучасні вітчизняні вчені вказують у своїх роботах на необхідність у людині розвинутих цінностей ненасилля, що набуваються досвідом, формують власні переконання і сприяють знаходженню шляхів самовизначення (І. Бех, В. Горбатенко, І. Зязюн, О. Ломако, І. Романенко, В. Стрельченко, В. Фуркало, Г. Шевченко та ін.); на парадокси сучасної демократії як антиконфліктного ладу (самодостатність, подвійні стандарти тощо), значущість філософсько-етичних концепцій ненасилля, які знаходять найрізноманітніші тлумачення в сучасній філософсько-етичній літературі (М. Семененко).

Незважаючи на широке різноаспектне висвітлення цієї проблеми в значному масиві літератури, на сьогодні потребує предметного вивчення проблема ненасилля в соціально-політичній сфері.

Мета написання статті. Мета статті полягає у розгляді питання щодо ненасилля в соціально-політичній сфері та характеристиці основних положень концепції ненасилля, що визнає необхідність, доцільність та виправдання відмови від застосування насилля в контексті

загальноцивілізаційних трансформацій, зумовлених глобалізаційними процесами, широким розповсюдженням сучасних засобів інформації та комунікації, суттєвим розширенням можливостей і потреб в індивідуальному, особистісному розвитку людини, якій притаманна ідея ненасилля.

Виклад основного матеріалу. Інтенсивний пошук шляхів здійснення ненасилля в соціально-політичній сфері, що виключають насилля, ґрунтується на ірраціональності, ціннісних смисложиттєвих орієнтирах. Парадокси сучасної демократії як антиконфліктного ладу такі: самодостатність, подвійні стандарти.

Сьогодні соціально-політичні зміни в Україні потребують розширення ціннісно-орієнтувального мислення в розвитку людини, якій притаманна ідея ненасилля. При цьому у вирішенні цієї проблеми важливо враховувати досвід загальноцивілізаційних трансформацій, зумовлених глобалізаційними процесами, важливе місце в яких належить боротьбі за мир, розвитку ненасилля та прагнення до мирного врегулювання існуючих соціально-політичних конфліктів.

У сучасному процесі глобалізації світу при розгляді питання ненасилля в соціально-політичній сфері в контексті вирішення проблеми війни та миру велике значення має справедливість, взаєморозуміння, солідарність, демократичне врядування, витіснення культури насилля та війни культурою діалогу й миру, становлення яких відбувається у процесі демократичних перетворень. Формування культури миру має спиратися на збереження принципів безконфліктного співіснування націй і народностей. Підкреслимо, що за мир треба боротися всіма формами і методами.

Новими європейськими універсаліями визнано міжнародний демократичний правопорядок і толерантність як засіб боротьби з проявами нестабільності, екстремізму тощо. Процес формування культури миру (що архіважливо при вирішенні питання ненасилля в соціально-політичній сфері) може продуктивно здійснюватися на культивуванні ідей миру, принципах гуманізму і традиціях загальнолюдської моралі й моральності, які покладено в основу соціально-політичної діяльності, про що зазначено в існуючій концепції ненасилля.

У соціально-політичній сфері в контексті цього дослідження чимале значення має гуманістична площина культури миру, установлення культури миру у взаємозалежності з ідеями демократії. У розвитку культури миру значну роль відіграють засоби масової інформації. Концепція культури миру має свої особливості. У сучасній Україні формування культури миру відбувається у процесі демократичних перетворень, які відображають специфічні особливості сучасної епохи. Слід відмітити, що діапазон факторів і умов, які впливають на миротворчу діяльність і політику держав, помітно розширився. «На сучасному етапі глобалізації світу, коли політика виривається за межі національних держав і відбувається депотенціація інституту держави, виникає криза механізмів

легітимації на засадах неklasичної раціональності, зокрема принципу демократичної легітимності» [Лой, 2011 : с. 158].

Розглядаючи сутність ідеології ненасилля, зазначимо, що в сучасних умовах саме в соціально-політичній сфері має місце питання пацифістської активності, оскільки в Україні й понині точаться суперечки щодо вирішення проблем геоконфліктності. Пацифізмом може виступати політичний світогляд людини, пронизаний політичною свідомістю, яку «слід вважати поняттям соціальної філософії для позначення одного з основних структурних елементів суспільної свідомості, однієї з інтегруючих форм, у якій реалізується процес формування суб'єктивних мисленнєвих образів державного устрою, державної влади, об'єктивно притаманних конкретному суспільству на певному етапі його історичного розвитку через утримання, збереження і переробку інформації про них» [Воловик, 2011: с. 196]. Пацифізм осуджує всі війни і домагається миру на всій планеті. Представники пацифістського антивоєнного миротворчого руху виступають за ненасильницькі дії у практиці вирішення політичних конфліктів. Ідеологічною основою пацифізму виступають ліберальні й гуманістичні цінності. Носіями ідей пацифізму є різні верстви населення: інтелігенція, релігійно налаштовані миротворці, молодь, неформальні організації, що включають ентузіастів і т. д.. В основі пацифізму лежить ідея про загальне братство людей, необхідність подолати військові форми вирішення політичних конфліктів. Пацифізм традиційно спирався на ідею мирного вирішення політичних проблем. Прибічники цього руху у своїх поглядах в основному спиралися на власний світогляд, тобто на власне розуміння суспільства, людини і світу політики, а не на реальну політичну практику. Для них характерна пропагандистська діяльність. Основною формою боротьби за мир вони вважають переконання та особистий приклад. При цьому вони обґрунтовують, що які завгодно конфлікти, уключаючи військові та політичні, потрібно вирішувати шляхом переговорів [Зрезарцев, 1981]. Як стверджує Р. Роллан, їх миротворча діяльність не пов'язана з участю в політичних актах насильницького характеру. Задля мирного врегулювання конфліктів вони практично організовують різні масові акції [Роллан, 1934: с. 121].

Розглядаючи проблему ненасилля в суспільно-політичній сфері, зазначимо, що концепція ненасилля визначає можливість різних його проявів і масштабів, спричинених соціальним і економічним устроєм, традицією вирішення суспільних конфліктів, духовно-моральною і політичною культурою тощо. М. Семененко стверджує, що на прояви та масштаби насилля чи ненасилля у політиці суттєво впливають такі чинники, як система владних відносин у суспільстві та форма реалізації політичної влади. Вона зазначає, що «для демократичної моделі владних відносин більш характерне ненасилля і щонайменше застосування насилля. При демократичній формі керівництва забезпечується високий ступінь захищеності індивідуальних і суспільних сфер життя від зайвої

регламентації з боку держави. Розвинене громадянське суспільство є системою, яка самоорганізується і саморозвивається та обмежує функції держави виробленням загальної стратегії розвитку, стимулюванням загальнокорисної діяльності громадян, забезпеченням внутрішнього миру тощо. Разом з тим, держава не намагається підпорядкувати соціальне життя свідомому регулюванню, використовуючи свою примусову владу. В умовах демократії це значно збільшує масштаби насилля як морального принципу політичної діяльності, реалізація якого забезпечує соціальне наступництво, історичну спадковість» [Семененко, 2001: с. 15].

Деякі дослідники вважають, що саме пацифізм як антивоєнний рух, представники якого виступають проти будь-яких воєн незалежно від їх характеру й мети, і має вирішити проблеми становлення та розвитку політичних цінностей, які забезпечують злагоду в суспільстві або окремих соціальних груп [Гелд, 2001].

Пацифізм як багатопланове поняття у різних сферах соціально-політичної дійсності може набувати різноманітної спрямованості:

1) офіційної (коли пацифізм діє на міждержавному і дипломатичному рівнях. Ця позиція бере свій початок із міжнародних конференцій у Гаазі на урядовому рівні, учасники яких були сповнені рішучості виробити такі правові норми та механізми, які забороняли б або обмежували війни та варварські методи їх ведення);

2) ліберальної (головною метою є врегулювання міждержавних конфліктів шляхом арбітражу, міжнародних конвенцій та організацій; визнання війни як абсолютного зла);

3) соціал-демократичної (сприйняття війни як неодмінної умови соціальної революції). Бере свій початок із конференції соціалістів нейтральних країн у Копенгагені 17-18 січня 1915 р.;

4) радикальної (будь-яка антивоєнна діяльність розглядалася як державна зрада та ін.) [Гриценко, 2006: с. 56-63].

Як зазначає О. Авраменко, ми маємо сьогодні негативне і позитивне розуміння миру. Перше має на увазі мир як просту відсутність війни, друге – передбачає мир без війни при наявності гарантій і факторів, які роблять цей мир конструктивним, справедливим і демократичним. В основі цього розуміння – взаєморозуміння, терпимість, економічний і соціальний розвиток, демократія і свобода [Авраменко, 2003: с. 11]. Серед великої низки видів пацифістської діяльності виділено такі, як: «теоретичні проекти встановлення загального миру; форми неучасті у війні і насиллі; спроби створення міжнародних органів, які гарантують безпеку і збереження миру, зокрема міжнародного арбітражу; різноманітні способи примирення противників за допомогою посередників; мирні конгреси і конференції; демонстрації і маніфестації; релігійно-філософські теорії» [Иссерсон, 2006: с. 72].

На сучасному етапі розвитку країн світу у процесі глобалізації спостерігається всесвітня інтеграція (економічна, політична і культурна) та уніфікація [Смолянук, 1999]. Цей об'єктивний процес охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства і носить системний характер.

Практичне вирішення питання «забезпечення безконфліктних ситуацій у суспільстві можливе лише при дотриманні таких принципів пацифізму, як: ведення діалогу між різноманітними релігіями і культурами у країні, служіння соціальній справедливості і, в першу чергу, боротьбі з бідністю та іншими формами дискримінації; служінню примиренню між народами і всередині народів, пошуку вирішення конфліктів шляхом компромісів та консенсусу; пошуку методів здійснення екологічної відповідальності заради майбутніх поколінь; пошуку форм більш справедливого розподілу матеріальних благ та інших життєвих ресурсів» [Гриценко, 2006: с. 56-63].

На сьогодні актуалізується питання стосовно ненасилля в соціально-політичній сфері, сутності, місця і ролі пацифізму в житті України.

Ми схильні до думки, що наразі конче необхідним є вирішення конфліктів практичними методами мирного ненасильницького шляху, наприклад, переговорів. Аналіз ситуацій на сході України (російська окупація українських територій, знищення українських солдатів, здійснюються терористичні операції проти українського населення та інші конфліктні ситуації) показує, що вирішення політичних суперечок шляхом переговорів та військовим способом досить складно.

Висновки. Отже, сучасні процеси соціально-політичних змін у незалежній демократичній Україні відбуваються, з одного боку, в умовах національного відродження, а з іншого - обумовлені об'єктивними чинниками (діалог світових культур, культура миру, координація діяльності міжнародних громадських організацій, широкомасштабних дій у галузі освіти, науки, культури тощо), які впливають на модернізацію та гуманізацію сучасної соціально-політичної системи загалом. Чільне місце у цьому процесі посідає боротьба за мир, розвиток ненасилля та прагнення до мирного врегулювання існуючих соціально-політичних конфліктів на основі взаємного врахування принципів демократизації і пріоритету права.

ЛІТЕРАТУРА

- Авраменко, 2003 – Авраменко О. Про що мовчить воєнна доктрина України? / О. Авраменко // Людина і політика. – № 2 (26). – 2003. – С. 118-123.
- Воловик, 2011 – Воловик В. І. Соціальна філософія : [монографія] / В. Воловик, М. А. Лепський, Т. І. Бутченко, О. В. Краснокутський. – Запоріжжя : Просвіта, 2011. – 376 с.
- Гелд, 2004 – Глобалізація / антиглобалізація : пер. с англ. / Девід Гелд, Ентоні Мак-Грю ; Пер. І. Андрущенко. – Київ : К.І.С., 2004. – 178 с.
- Гриценко, 2006 – Гриценко В., Костенко І. Еволюція засобів боротьби та вигляду воєнних конфліктів майбутнього // НОМОС. – № 3. – 2006. – С. 56-63.
- Зрезарцев, 1981 – Зрезарцев Б. С. За мир – голосом мільйонів. – К. : Політвидав України, 1981. – 103 с.
- Иссерсон, 2006 – Иссерсон Г. Новые формы борьбы. – М. : Военизгиз, – 2006. – 214 с.

- Лой, 2001 – Лой А. М. Основи практичної філософії 6 підручник / А. М. Лой, А. О. Баумейстер, Т. І. Яшук [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 511 с.
- ПЕС, 1997 – Політологічний енциклопедичний словник : навч. посібник [для студентів ВНЗ]. – К. : Генеза, 1997. – 400 с.
- Роллан, 1934 – Роллан Р. Пацифизм и революция / Р. Ролан // Мой путь к революции. – «Изв. ЦИК СССР и ВЦИК». – 30 июня 1934. – С.120-121.
- Семененко, 2001 – Семененко М. І. Гуманізація політичної діяльності в концепції ненасильства : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. політ. наук : 23.00.03 / М. І. Семененко; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2001. – 16 с.

REFERENCES

- Avramenko, 2003 – Avramenko O. Pro shcho movchyt voienna doktryna Ukrainy? / O. Avramenko // Liudyna i polityka. – № 2 (26). – 2003. – S. 118-123.
- Volovyk, 2011 – Volovyk V. I. Sotsialna filosofii : [monohrafiia] / V. Volovyk, M. A. Lepskyi, T. I. Butchenko, O. V. Krasnokutskyi. – Zaporizhzhia : Prosvita, 2011. – 376 s.
- Held, 2004 – Hlobalizatsiia / antyhlobalizatsiia : per. s anhl. / Devid Held, Entoni Mak-Hriu ; Per. I. Andrushchenko. – Kyiv : K.I.S., 2004. – 178 s.
- Hrytsenko, 2006 – Hrytsenko V., Kostenko I. Evoliutsiia zasobiv borotby ta vyhliadu voiennykh konfliktiv maibutnoho // NOMOS. – № 3. – 2006. – S. 56-63.
- Zrezartsev, 1981 – Zrezartsev B. S. Za myr – holosom milioniv. – K. : Polityvydav Ukrainy, 1981. – 103 s.
- Ysserson, 2006 – Ysserson H. Novye formy borby. – M.: Voennyi. – 2006. – 214 s.
- Loi, 2001 – Loi A. M. Osnovy praktichnoi filosofii 6 pidruchnyk / A. M. Loi, A. O. Baumeister, T.I. Yashchuk [ta in.]. – K. : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet», 2011. – 511 s.
- PES, 1997 – Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk: navch. posibnyk [dlia studentiv vuziv]. – K.: Heneza, 1997. – 400 s.
- Rollan, 1934 – Rollan R. Patsyfizm y revoliutsiia / R. Rolan // Moi put k revoliutsiyy. – «Yzv. TsYK SSSR y VTsYK». – 30 yunia 1934. S.120-121.
- Semenenko, 2001 – Semenenko M. I. Humanizatsiia politychnoi diialnosti v kontseptsii nenasylstva : avtoref. dys... kand. polit. nauk: 23.00.03 / M. I. Semenenko; In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. – K., 2001. – 16 s.

Надійшла до друку 30.05.2014.

УДК 101.8:[001+37]

Геннадій Москалик

ЦІЛІСНІСТЬ І ВЗАЄМНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ СУЧАСНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ ТА ПРАКТИКИ

Сучасна наука і практика верифікують та викристалізують набуті людиною в процесі освіти знання й компетенції. Відзначається, що саме наука і практика є тим соціальним виміром, завдяки якому викристалізуються рівень освіченості, компетентність, конкурентна спроможність особистості. Інтенсифікація інформаційно-комунікаційних процесів лише підвищує цей рівень. Тому досягнення людиною певного знанняво-компетентнісного щабля виявляється лише сходинкою до вершини більш високих знань і компетентностей та їх практичної реалізації. Виявлено, що освіта має будуватися за принципом «сходження» за умови поєднання науки і практики у їх взаємному розвитку, збагаченні й суперечностях.

Роль науки у формуванні потенціалу та стратегічних напрямів розвитку освіти є надзвичайно високою як на фундаментально-світоглядному, так і на технологічно-верифікаційному рівнях. На світоглядно-філософському рівні саме наука є продуцентом та історичним транслятором знань, що закладаються в основу освітнього розвитку суспільств і